

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-60-5

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1731

Eleştiri

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Aykut Ertuğrul

Yayıma Hazırlayan

Bartu Çay

Düzeltili

Mustafa Aplay

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Özkan Kaya

1. Baskı
Aralık 2014

KETEBE'DE
1. BASKI

Temmuz 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-posta: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No. 49641

Marmara Yayıncılık Ltd. Şti.

Bahçelievler Mah. Hareket Ordusu

Sokak. No:7/1 Bahçelievler/İstanbul

Tel: 0212 554 01 31

e-mail: grafik@marmaracopy.com

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Edebiyat Ne Söyler

CEMAL ŞAKAR

KETEBE

Cemal Şakar

1962 yılında Gönen/Balıkesir’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı ilde tamamladı (1979). Gazi Üniversitesinde işletme okudu (1983). Beyaz Gömlek isimli ilk öyküsü 1982 yılında *Güldeste* Dergisinde yayımlandı. Bir grup arkadaşıyla birlikte *Kayıtlar*, *Hece*, *Hece Öykü* ve *Muhayyel*’in çıkışında yer aldı. *Portakal Bahçeleri* ve *Pencere* Arnavutçaya, *Pencere* ve *Utanç* Farsçaya; bazı öyküleri Korece ve Azericeye çevrildi. *Esenlik Zamanları* 1999 yılında TYB; *Mürekkep* 2012 yılında ESKADER ve Ömer Seyfettin öykü ödülünü aldı. Cemal Şakar 2016 yılında Dede Korkut Edebiyat; 2019 yılında da Necip Fazıl Hikaye-Roman ödülüne layık görüldü.

Eserleri

Öyküler: *Gidenler Gidenler*, 1990; *Yol Düşleri*, 1996; *Esenlik Zamanları*, 1999; *Pencere*, 2003; *Hayalperdesi*, 2008; *Hikâyât*, 2010; *Sular Tutuştuğunda*, 2010; *Mürekkep*, 2012; *Portakal Bahçeleri*, 2014; *Kara*, 2016; *Adı Leyla Olsun*, 2018; *Utanç*, 2020; *Bir Avuç Dünya*, (toplu öyküler) 2022; *Eriyen Karlar*, 2026.

Deneme-İnceleme: *Yazı Bilinci*, 2006; *Yazının Gizledikleri*, 2010; *Edebiyatın Sırça Kulesi*, 2011; *İmge, Gerçeklik ve Kültür*, 2012; *Edebiyat Ne Söyler*, 2014; *Hasan Aycın’ın Çizgi’si*, 2016; *Edebiyatın Doğası*, 2019; *Satır Arasındaki Anlam*, 2020; *Fragmanlar-Gerçeklikten Koparılmış İmge*, 2022; *Sanatın Kendiliği*, 2024.

Söyleşi: *Dile Kolay*, 2017.

Edisyonlar: *Sessiz Harfler*, 2013; *40 Soruda Türk Öyküsü*, 2018; *Dilsiz’in Dile Gelişi*, 2021; *Kurmacanın Grameri*, 2021; *Sanata Teoriyle Bakmak*, 2024.

İÇİNDEKİLER

MODERN ZAMANLARDA İSLAM SANATI VE ESTETİĞİ NE SÖYLER.....	7
BAUDELAİRE VE MODERN KENT: ÇİRKİNİN GÜZELLİĞİ, KÖTÜNÜN İYİLİĞİ.....	15
Romantik Devrim.....	15
Modern Güzelin Halleri.....	17
Kötülüğün Kaynağı Olarak Modern Kent.....	21
Çirkinin Güzelliği Kötünün İyiliği.....	25
Ve Sonuç.....	28
İYİ EDEBİYAT KÖTÜ EDEBİYAT.....	29
ORGANİK ENTELEKTÜELLERİN YARATTIĞI ŞİDDET.....	35
İNSANIN BİREYSELLEŞMESİ.....	41
SANAL MEDENİYET.....	47
KÜP İÇİNDEKİNİ SIZDIRIR.....	59
SİMGELERİN SINIRSIZ ÖZGÜRLÜĞÜ.....	65
ELEŞTİRİNİN İMKÂNSIZLIĞI.....	69

EDEBİYATIN DİLİ	73
NAİF EDEBİYAT	79
Naif Edebiyatın Genel Nitelikleri:.....	81
Naif Edebiyatın Naifliği:.....	83
Naif Edebiyatın Sonuçları:.....	85
ÇUKURCA'DAN SONRA ÖYKÜ YAZILAMAZ	87
EDEBİYATIN MÜEDDEP SUSKUNLUĞU	91
ÖYKÜ VESİLESİYLE KENDİNİ GÖSTERMEK.....	95
ÖYKÜNÜN AYDINLIĞI	101
ÖYKÜCÜLERİN SINAVI.....	105
SİRET VE SURET ARASINDA.....	113
Görmek ve Görsellik	113
Görsellik ve Kurmaca.....	116
Kurmaca ve Sanallık.....	119
Sanallık ve Biz.....	122
Biz ve Siyer.....	125
POPÜLER KÜLTÜR BAĞLAMINDA KUTLU DOĞUM ETKİNLİKLERİ	129
Kültürün Halleri.....	129
Nasıl Anımsarız.....	134
Neden Anımsarız.....	139
Olmayan Kültür Endüstrisi.....	141
Ne Yapmamalı.....	143
HZ. PEYGAMBERİ SANATLA ANLATAMAMAK.....	145
MEDYA VAİZLERİNİN GRAMERİ.....	151

MODERN ZAMANLARDA İSLAM SANATI VE ESTETİĞİ NE SÖYLER

Bugün İslam estetiğı üzerine yapılmış çalışmalara baktığımızda, bu çalışmaların genellikle İslam'ın siyasette, sanatta belirleyici olduğu dönemlerden hareketle yapıldığı görülecektir. Bunda garipsenecek bir yan yok. Çünkü o dönemler, her türlü tartışmaya açık olmakla birlikte, İslam'ın egemen bir paradigma olarak hayatı kuşattığı ve dolayısıyla her alanda Müslümanların kendilerini ifade edebildiğı dönemlerdir. Sanatın ve estetiğın bir hayat telakkisinden bağımsız düşünölemeyeceğini hatırlarsak, o zaman sözünü ettiğimiz estetik çalışmalarda, Müslümanların kendilerini en rahat şekilde ifade ettikleri dönemlerin esas alınması doğaldır. Bu nedenle İslam sanatı ya da estetiğı başlıklı kuramsal arayışlar, söz konusu dönemin genel eğilimlerini yansıtacak şekilde kurgulanmaktadır. Örneğın Turan Koç'un *İslâm Estetiğı* adlı kitabının bölüm başlıklarına bakmak bile bize fikir verebilir: “İslâm Estetiğı ve Sanatının Ufukları”, “Güzellik ve Estetik Tecrübe”, “İslâm Estetiğı ve Sanatının Kelâmî Boyutları”, “İhsanın Tezahürleri”, “İslâm Sanatı ve Resim.” Tevhit, ihsan, iman, güzellik, hakikat, bilgi, kutsal ve ulvilik gibi kavramlar kitapta sıkça karşımıza çıkar.

Zaten Koç'a göre, İslam sanatının ne olduğunu kavramanın yolu nihai anlamda İslam'ın özünü anlamaktan geçer: "Kısaca İslâm sanatının temelini İslâm'a ait aslı değerlerin birliği ilkesi oluşturur. Bu sanatta güzel ile iyi, işe yarama ile zevk verme birbirinden bağımsız değerler olarak görülmez."¹

İslam'ın özü mahiyetindeki tevhit ilkesi, Müslümanların sanatı üzerinde de temel belirleyici olmuştur. Kutsal-dünyevi, dünya-ahiret, fizik-metafizik gibi ayrımların görünmediği İslam sanatında, her şey Allah'ın eşsiz yaratmasının delilidir. Âlemler, ilahi uyumun gereği olarak düzenlilik, hesap ve takdirle yaratılmıştır. Böylesi bir uyum, aynı zamanda güzelin neşet ettiği vasattır, dahası duyularımızla algıladığımız âlem de bir bütün olarak güzeldir. Burckhard'a göre: "Sanatın özü güzelliştir ve bu da, İslamî terimlerle ifade edecek olursak, ilahî bir niteliktir; dolayısıyla ikili bir özelliğe sahiptir: olgu ve olaylar dünyasında görünüşdür; güzel varlıkları ve güzel şeyleri âdeta bürüyen bir örtüdür; ama Tanrı'da veya bizatihî olarak bâtinî bir güzelliştir; o, bu âlemde tezâhür eden bütün ilahî sıfatlar içinde saf Varlık'ı en dolaysız bir biçimde hatırlatan ilahî bir niteliktir."²

Allah'ın yarattığı her şey güzeldir; O'nun yarattıkları arasında çirkin, abes, lüzumsuz şeyler yoktur; şerri ve kötülüğü de yaratmaz: "Yedi göğü birbiriyle tam bir uyum içinde yaratan O, [ne yüce]dir: Rahmân'ın yaratışında hiçbir aksaklık görmezsin. Gözünü bir kez daha [ona] çevir: Hiç kusur görüyor musun?" (67/Mülk-3).³ "O, yarattığı her şeyi en mükemmel şekilde yapandır" (32/Secde-7).

İslam sanatı mimetik değildir. Zaten Allah her şeyi güzelce yarattığı için, onun yarattıklarını taklit etmek, sadece güzel'in

1 Turan Koç, *İslam Estetiği* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2008), s. 18.

2 Titus Burckhardt, *İslam Sanatı*, çev. Turan Koç (İstanbul: Klasik Yayınları, 2005), s. 1.

3 Meallerde Muhammed Esed'e başvurulmuştur.

kopyası olacak ve bu kopyalama güzel'i, insanın eksiklikleriyle, kusurlarıyla sakatlayacaktır. Burckhard'ın da dikkat çektiği gibi, İslam sanatı daha çok Allah'ın güzel âyetlerine dikkat çekmek ve bu âyetlerle Allah'ı hatırlatmak, ima etmek üzerine kurgulanmıştır. Turan Koç'un, kitabında Gazzâlî'den yaptığı alıntı tam yerindedir: "Allah'ı bilmek (mârifetullah) insana has bir özelliktir. Gerek yer ve göklerde, gerek bitki ve hayvanlar dünyasında Allah'ın yarattığı hayret uyandıran güzellikleri inceleyerek, bu, insanın başını döndüren işin, sağlam düzenin, düzen veren bir yaratıcı, bir hüküm verici ve yerli yerine koyucu bir fâil olmadan gerçekleşmeyeceğini birazcık akli olan herkes anlar."⁴ Bu bağlamda sanat, bütünsel bir âlem tasavvuruna sahip insanların, yaratılmışların bütünsellik içindeki yerini, anlamını, işlevini anlamaya yönelik kaygısının estetik tezahürüdür diyebiliriz. Bu yaratıcı süreci Bruckhardt şöyle özetler: "Sanat bir yandan nispeten biçimsiz olan bir malzemenin genellikle zahmetli bir şekilde ideal bir modele göre şekillenmiş bir nesneye dönüşmesinden ibarettir. İmdi bu şekillenme su götürmez bir şekilde ilahî gerçeklikleri temaşaya tâlip olan bir kimsenin kendi içinde ve yine karmaşık ve şekilsiz ama potansiyel olarak soylu bir hammadde rolü oynayan nefsinde (*soul*) tamamlamak zorunda olduğu eserin bir imajıdır. Öte yandan, temaşa nesnesi duyularla idrak edilebilen bir güzellikte hayal ve tasavvur edilir; çünkü bu güzellik aslında mahiyeti bakımından biricik ve sınırsız olan bizâtihi Güzel'den başka bir şey değildir."⁵

İslam sanatı ve estetiği hakkında bilinen nitelikleri daha fazla aktarmanın yazımız bağlamında bir anlamı yok. Buradaki kısacık hatırlatmamızda da görüldüğü üzere, İslam sanatının ve estetiğinin özü; yaratılmış her şeyi Allah'ın güzelce yaratışının bir âyeti olarak görmek ve güzellikler karşısında

4 Koç, *a.g.e.*, s. 103.

5 Burckhardt, *a.g.e.*, s. 227.

yaşanan heyecanı, hazzı, haşyeti... sanatın imkanları içinde, ama İslam'ın belirlediği tevhide algıya uygun olarak ifade etmektir, dersek sanırım yanılmış olmayız.

Buradaki sorun, İslam estetiğine dair genel kabullerin günümüz modern sanatıyla ve estetiğiyle herhangi bir şekilde bağdaşmaması; günümüz sanatını ifadeden uzak olmasıdır. Yazımızın girişinde, İslam estetiği çalışmalarının İslam'ın belirleyici olduğu dönemlerden hareketle yazıldığını söylemiştik. Dolayısıyla modern sanatı kapsamaması doğal karşılanabilir. Bu durumda ciddi bir soru doğmaktadır: Pekâlâ son yüzelekiyüzelli yıldır Müslüman sanatçılar ne yapmaktadır?

Modernleşme tarihimiz diyebileceğimiz bu süreçte, gündelik hayatı düzenleyen egemen paradigma yıllar içinde değişti. Bu öylesine radikal bir değişimdi ki, Müslümanlar kendilerini, hiç tanımadıkları, bilmedikleri bir dünyanın içinde buldular. Giyim-kuşamdan, yeme-içme alışkanlığımıza kadar gündelik hayatın her ânını ve her yanını kuşatan bu yeni hayat içinde, zamanla eşyayla ilişki biçimimiz de değişti. Örneğin okurken hafif bıyık altından tebessüm ettiğimiz, Tanzimat dönemi romanlarındaki 'yanlış batılılaşmış tip'ler, sözünü ettiğimiz yabancılığın en güzel örneklerindedir.

Tevhide ilkenin belirlediği bütünsel tasavvur da aynı dönemde yıkıldı; her şey bölünüp parçalandı. Bugün sıkça karşılaştığımız İslam ve Sanat, İslam ve Bilim, İslam ve Tarih gibi çalışmalar, mezkur parçalanmışlığımızı göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü bu tür çalışmalar; sanatı, bilimi, tarihi vb. disiplinleri İslam'ın içinde, İslam'la birlikte düşünemediğimizi, araya koyduğumuz 've' bağlacıyla İslam'la telif etmeye çalıştığımızı gösterir.

İnsanın yeryüzünde kendi otoritesini ihdas etmek için Tanrıyı öldürmeye kadar varan azgınlaşması, sanat ve estetik anlayışını da radikal bir biçimde değiştirdi. Belki insanlık tarihinde ilk kez 'karşı estetik' başlığı altında kötünün, sahtenin ve

çirkinin güzelliğinden/estetigiinden söz edilir oldu. Ali Artun *Modern Hayatın Ressamı*'na yazdığı önsözde şunları kaydeder: “Modern sanatın sahnesi doğa olamaz, kenttir; kent doğa gibi ‘hakiki’ değil, sunidir; tanrısal değil şeytanîdir. Kahramanları da lanetlidir, kötüdür, çirkindir. Doğa cennetse, kent cehennemdir. (*Buradan itibaren Sartre’dan bir alıntıyla devam eder*) Baudelaire bir kentlidir: Ona göre ‘sahici’ su, ‘sahici’ ışık, ‘sahici’ sıcaklık, kentin suyu, ışığı ve sıcaklığıdır... sanatın malzemesi bunlardır.”⁶

Bu tarihe kadar neredeyse her zaman ve her toplumda sanat, güzelin peşinde bir arayışken, zamanla ‘kötünün estetiği’ne doğru yön değiştirdi. Baudelaire bunun bir zorunluluk olduğunu söyler, çünkü ona göre: “Antik sanattan saf sanat, mantık, genel yöntem dışında kalan şeyleri öğrenmeye çalışanın vay haline! Oraya fazla gömülünce şimdi’ye ilişkin belleğini de yitirir; içinde yaşadığı koşulların sağladığı haklardan ve ayrıcalıklardan vazgeçer. Burada gerçekten bir ayrıcalık söz konusudur, çünkü neredeyse bütün özgünlüğümüz, zamanın duyularımıza vurduğu damgadan kaynaklanır.”⁷ Modernliğin ‘hemen, şimdi, burada’ vurgularıyla birlikte, sanat boş tuvalerin sergi salonlarında sergilenmesine ya da dışkiyla resim yapılmasına kadar geldi dayandı.

Böylesi gelişmeleri elimizin tersiyle itemeyiz. Zira bizler de modern zamanlarda doğduk, modern formasyonlardan geçtik ve artık eşyayla birer modern insan olarak ilişki kuruyoruz. İslam sanatı olarak bildiğimiz mimari, musiki, şiir, hat, tezhip ve minyatür; modern dünyada, -şiir dışında kalanlar- sanatın bir şubesi olarak bile görülmüyor. Şimdilerde, geleneksel sanat olarak tesmiye edilen sanatlar ya taklide düşüyor ya da ‘gelenekselle modern buluşturma’ gayretiyle parodi, pastiş ve kış gibi postmodernist sanatın niteliklerine bürünüyor.

6 Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı*, çev. Ali Berktaş (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), s. 56.

7 Baudelaire, *a.g.e.*, s. 217.